

Arabas, Iwona

Seminarium etnofarmaceutyczne : z badań nad lecznictwem ludowym

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 33/2, 575-576

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SEMINARIUM ETNOFARMACEUTYCZNE — Z BADAŃ
NAD LECZNICTWEM LUDOWYM

Dobrym impulsem do rozwoju zainteresowań dziejami ziołolecznictwa ludowego było I seminarium etnofarmaceutyczne Pracowni Historii Farmacji, które odbyło się 12 listopada 1986 r. w Warszawie. Omówiony wówczas projekt badań regionalnych ujmował konieczność nawiązania współpracy z przedstawicielami nauk humanistycznych. W kilka miesięcy później, na następnym seminarium, 26 obecnych osób reprezentowało 9 specjalności (było 8 historyków farmacji, 4 językoznawców, 3 etnografów, 3 historyków, 3 historyków nauki o ziemi, historyk chemii, biolog, lekarz weterynarii i socjolog medycyny). Brakowało w tym gronie nieprzeżytych historyków medycyny.

To drugie seminarium etnofarmaceutyczne odbyło się, jak poprzednie w Pałacu Staszica, 20 maja 1987 r. W zagajeniu doc. dr hab. Barbara Kuźnicka omówiła wstępny program prac etnograficznych, podjętych w Pracowni Historii Farmacji. Jednym z rezultatów tych prac jest zbiorowa publikacja pt. „Historia leków naturalnych. Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej”. Głównym celem dokonanych badań jest analiza materiałów historycznych i etnograficznych o dawniej stosowanych lekach naturalnych w różnych regionach Polski i ocena ich wartości terapeutycznych na podstawie współczesnej wiedzy. Następnie mgr farm. Iwona Arabas wygłosiła referat pt. *Ankiety opublikowane w „Wisła” (1887—1905, 1916/1917) jako metoda badań lecznictwa ludowego*. W czasopiśmie „Wisła” umieszczone zostały cztery ankiety, dotyczące lecznictwa ludowego. Pytania w ankietach są bardzo szczegółowe i trafne. Żadna z tych ankiet nie powieliła tematyki zawartej w poprzednich kwestionariuszach. Za każdym razem podejście do tematu było inne i każda następna ankieta była bardziej wnikliwa. W miesięczniku „Wisła” poświęcono bardzo wiele miejsca na opisanie problemów lecznictwa ludowego i roślin leczniczych stosowanych przez lud. Stało się to między innymi dzięki tym ankietom, według których korespondenci terenowi przysyłali materiały. Stanowią one obecnie niezwykle cenne źródło wiedzy ludoznawczej.

Główny nurt toczącej się po referacie dyskusji dotyczył problemów ogólnych, metodologicznych. Wątpliwości doc. dra hab. Stefana Zameckiego (historyk chemii) na temat niebezpieczeństwa wkroczenia w tej tematyce na drogę metanauki i prezentyzmu wywołały replikę kilku osób. Jedną z najciekawszych była wypowiedź doc. dr hab. Heleny Kapełus (etnograf-folklorysta), która stwierdziła, że notowana w XIX wieku wiedza o folklorze nie była poddana oglądowi naukowemu. Typowe było wówczas kronikarskie zbieranie materiału. „Wisła” i inne czasopisma etnograficzne nie miały charakteru naukowego, zawierały jedynie zarejestrowany materiał — wiedzę ludową, intuicyjnie tworzoną przez wiele wieków. Nie ma więc niebezpieczeństwa prezentyzmu, bo nie było uporządkowania i naukowego opracowania zebranego materiału. Z kolei doc. B. Kuźnicka wyjaśniła, że choć w temacie referatu mgr I. Arabas widnieje „lecznictwo” to Zespół kładzie nacisk na przyrodznawstwo. Etnofarmacja jest kierunkiem interdyscyplinarnym i z tego względu rodzi różne postawy wobec tematu. Zadaniem naszym nie jest interpretowanie medycznych praktyk, lecz badanie ziołolecznictwa w tradycji wsi polskiej.

O konieczności rozróżniania definicji „lecznictwo ludowe” i „medycyna ludowa” mówił dr Włodzimierz Piątkowski (socjolog medycyny), a doc. dr hab. Adam Paluch (etnograf) wysunął propozycję zorganizowania zebrania poświęconego sprawom metodologicznym. Jego wypowiedź przyniosła również wartościowe opinie o materiałach, które były podstawą opracowania mgr I. Arabas. Zwrócił uwagę

na to, że „medycyna ludowa” może oznaczać trzy dziedziny: leczenie siebie lub innych, profilaktykę i higienę. Nie można w tym przypadku posługiwać się pojęciem „racjonalna”, gdyż kultura ludowa przepojona była magią. Trudno będzie też odłączyć magię i wierzenia ludowe w badaniach etnofarmaceutycznych.

Sprawom źródeł staropolskich i nazewnictwa ludowego poświęcona była wypowiedź doc. dr hab. Wandy Budziszewskiej (slawistka). Cenne informacje o pracach językoznawczych nad słownikiem polskich nazw botanicznych w ujęciu historycznym przekazały: dr Zdzisława Wajda-Adamczykowa i dr Anna Spólnik (językoznawcy).

W zakończeniu dyskusji, doc. B. Kuźnicka wyjaśniła motywy podjęcia prac nad źródłami etnograficznymi — nie były one dotychczas zbadane przez historyków farmacji.

Drugi referat pt. *Lecznictwo ludowe XIX i XX w. w Wielkopolsce. Założenia metodologiczne pracy* wygłosił mgr Jaromir Jeszke (historyk). Źródła do badań nad lecnictwem ludowym Wielkopolski prelegent podzielił na kilka grup. Podstawowym źródłem dla XIX w. są prace Oskara Kolberga, uzupełnieniem będą informacje drukowane głównie na łamach „Wisły”. Źródła dotyczące XX w. to przede wszystkim nagrania uzyskane podczas badań terenowych prowadzonych przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Filologii Polskiej UAM w okresie powojennym (do lat siedemdziesiątych) pod kierownictwem prof. Z. Sobierajskiego, materiały zebrane przez prof. J. Bursztę, niepublikowane informacje zebrane przez inż. S. Pijanowskiego z Głuchej Puszczy, pamiętniki lekarzy praktykujących na tym terenie w okresie międzywojennym i publikacje prasowe. Współczesne informacje prelegent zamierza gromadzić na podstawie opracowanego przez siebie kwestionariusza wywiadu.

Najwięcej kontrowersji wśród dyskutantów (dr J. Jastrzębski, dr M. Hensłowa, mgr I. Jurgutis, doc. H. Kapełuś, dr W. Piątkowski, doc. A. Paluch) wzbudziła metoda badań, opierająca się na kwestionariuszach. Na podstawie ankiet podobne badania prowadzili również: lek. wet. J. Jastrzębski — o ziołolecznictwie zwierząt i dr W. Piątkowski, dla którego wywiady na temat opieki nad kobietą ciężarną i dzieckiem przeprowadzały magistrantki Wydziału Pielęgniarstwa. Prace te prowadziły w swoich środowiskach, ale ani w jednym, ani w drugim przypadku efekty nie były zadowalające.

Doc. B. Kuźnicka zwróciła uwagę na zróżnicowanie pomiędzy badaniami prowadzonymi na materiale historycznym — czym zajmuje się Pracownia Historii Farmacji, a pracami etnograficznymi i socjologicznymi, które dążą do ukazania istniejących współcześnie tradycji ziołolecznictwa. Wskazane byłoby współdziałanie badaczy, pracujących na podstawie tych dwóch metod.

Ostatnia część zebrania poświęcona była informacjom o wynikach i projektach badań terenowych. O swoich pracach mówili: mgr Lidia Czyż z Rzeszowa, mgr Irena Góźdz z Tomaszowa Mazowieckiego, mgr Irena Kałaur z Białegostoku oraz mgr Tamara Samul i mgr Ewa Wroczyńska z Tykocina.

Z bardzo ciekawą inicjatywą wystąpiła na zakończenie doc. dr hab. Barbara Ceranowicz z Muzeum Ziemi w Warszawie. Zaproponowała prowadzenie badań nad właściwościami leczniczymi bursztynu. Zapewniła, że istnieje bardzo bogata literatura historyczna w tym zakresie.

Iwona Arabas
(Warszawa)